

Småstykker

VEM VAR SAXO?

Ett diskussionsinlägg

AV

CURT WEIBULL

1.

Danmark och Island har under äldre medeltid frambragt två stora historieskrivare, Saxo och Snorre Sturlason.

Om Snorre Sturlason finns många samtida eller nära samtida biografiska uppgifter. Hans liv är ganska väl känt. Om Saxo finns däremot endast ett fåtal uppgifter. Hans liv är nära nog okänt. Själv kallar Saxo sig i företalet till sitt historieverk, *Gesta danorum*, den ringaste av ärkebiskop Absalons hirdmän. De ord han härvid använder, »comitum suorum extremus», är emellertid en stereotyp ödmjukhetsfras hos medeltida författare. De tillåter inga slutsatser om Saxos ställning i Absalons hird. Absalon har ålagt honom, säger Saxo, att skriva Danmarks historia. Han har bemödat sig att flitigt och noggrannt uppteckna Absalons berättelser om vad denne själv och andra uträttat. Saxo uppger därjämte, att det är känt, att hans far, farfar eller morfar (avus) tillhört Valdemar II:s fars hird och troget deltagit i hans krig. Härutöver finns endast två samtida uppgifter om Saxo. Den ena härrör från historieskrivaren Sven Ågesen. I sitt historieverk säger denne, att Absalon sagt honom, att Saxo, min vän och hirdbror, »contubernalis meus», på sitt formfulländade språk skrev eller bestämt sig för att skriva en utförlig framställning av Sven Estridsens söners historia. Den andra uppgiften finns i Absalons testamente. I detta skänker Absalon sin sekreterare, »clerico suo», Saxo 2½ mark silver. Han föreskriver samtidigt, att Saxo bör till klostret i Sorö återställa två böcker, som ärkebiskopen lånat honom. Gåvan är inte stor i jämförelse med de gåvor Absalon testamenterade till norska andliga. Ärkebiskop Erik i Nidaros fick i testamentet 100 mark silver, biskop Martin i Bergen, biskop Njål i Stavanger och biskop Ivar i Hamar vardera 50 mark silver. Men gåvan till Saxo är en efterskänkan av en hans skuld till Absalon.

Saxos födelseår och dödsår är okända. Men tiden, när han skrev *Gesta danorum*, kan någorlunda bestämmas. En terminus post quem ger Sven Ågesens omnämnande av Saxo. Sven Ågesen avslutar sitt historieverk med en skildring av hertig Bugislavs av Pommern länshyllning av Knut VI år 1185. Den bör vara skriven inte allt för långt efter denna händelse. Saxo har känt och använt Sven Ågesens arbete. Han bör sålunda ha varit sysselsatt med sin historia efter tillkomsten av Sven Ågesens, med andra ord under årtiondena eller åren närmast före år 1200. Den enda fullt säkra tidpunkt, då Saxo avslutat sitt verk, ger hans tillägnet av detta till ärkebiskop Andreas Sunesen. Denne nedlade sin ärkebiskop-

liga värdighet år 1222. Saxo har sålunda skrivit *Gesta danorum* under årtiondena eller åren omkring år 1200.¹

2.

Namnet Saxo har inte varit helt ovanligt i historieskrivaren Saxos tid. Från denna tid känner man inte mindre än sex Saxo, som tillhört eller som ansetts tillhöra det andliga ståndet. En av dessa är Absalons »clericus», en »praepositus» i Roskilde, en »acolutus» i Lund, en »canonicus» i Lund, en »frater» i Æbelholts kloster och en »magister».

Saxoforskningen har i äldre tider genomgående och ännu i våra dagar trott sig återfinna historieskrivaren Saxo i någon av dessa Saxo, som tillhört det andliga ståndet. Skånska forskare har funnit sannolikt, att han bör identifieras med »Saxo acolutus» eller med »Saxo canonicus» i Lund. Danska forskare har i regel funnit sannolikt, att han är »Saxo praepositus» i Roskilde eller »magister» Saxo.

Bakom dessa identifikationer av historieskrivaren Saxo med någon Saxo, som tillhört det andliga ståndet, ligger otvivelaktigt den inte nödvändiga identifikationen av Absalons »clericus» med en man av det andliga ståndet. »Clericus» betyder emellertid under medeltiden även lärd i allmänhet, en »Gramaticus», och sekreterare. Därtill kommer en mer eller mindre medveten uppfattning, att ett lärt verk som *Gesta danorum* vid tiden omkring 1200 kunnat i Danmark endast skrivas av en kyrkans man. Denna uppfattning håller emellertid inte streck. Den med Saxo samtida lübeckska historikern Arnold skriver: »Även i vetenskap har danskarna gjort inte ringa framsteg; stormännen i landet sänder sina söner till Paris inte endast för att utbildas till klerker utan även för att undervisas i värdsliga vetenskaper. Där blir de förtrogna med Frankrikes litteratur och språk; där förvärvar de sig mycken skicklighet inte bara i filosofiska vetenskaper (in artibus) utan även i teologi».²

Atskilligt i *Gesta danorum* talar också emot att Saxo skulle ha tillhört det andliga ståndet.

Redan språket i *Gesta danorum* synes vittna om att Saxo inte varit en kyrkans man. I Saxos språk finns — en gammal iakttagelse — ingenting, som erinrar om

¹ För detta kapitel se min avhandling Saxo. Historisk tidskrift för Skåneland VI, s. 3.

Vilken titel har Saxo själv givit sitt historieverk? Frågan kan näppeligen säkert besvaras. I Sjöllandskrönikan, ett kompilationsverk från tiden omkring år 1300, vars författare känt och använt Saxos verk, kallas detta *Gesta danorum*, danskarnas bedrifter. Samma namn möter i *Compendium Saxonis* från mitten av 1300-talet. Namnet täcker knappast innehållet i Saxos verk och har ansetts strida mot Saxos språkbruk. A. Laugesen, *Introduktion til Saxo*, s. 67; I. Skovgaard-Petersen, *Gesta danorum*s genremässige Placering. *Saxostudier*, Kbh. 1975, s. 20, 28. Den titel, som upplagan från 1514 av Saxos verk har, täcker bättre innehållet i detta: *Danorum Regum Heroumque Historiæ*. Titeln kan härröra från det manuskript, som ligger till grund för upplagan, men den kan även vara påfunnen av Christiern Pedersen eller Jodocus Badius, som låtit trycka verket.

Om betydelsen av orden comes och contubernalis se M. Cl. Gertz, *En ny Text af Sven Aggesøns Værker*, s. 197 och F. Blatt, *Saxo, II*, *Index verborum*, sp. 148.

² Arnold, *Chronica slavorum*, ed. Pertz, III:5.

bibeln. Saxo »har helt formaaet at holde sig uden for Vulgatas tryllekreds», skriver Franz Blatt.³ Johannes Steenstrup framhåller, att »noget af det, som maa forundre mest, naar man med Kjendskab til Middelalderens øvrige latinske Historieskrivning læser Saxo, er den Afstand han har taget fra al geistlig Tone. Gud, hans Styrelse af Verden, Forsynet forekommer næsten ikke berørte, ikke heller finder Saxo nogensteds Leilighed til at nævne Diabolus, Satanas, ja den i Middelalderens Skrifter saa hyppigt nævnte antiquus hostis».⁴

Innehållet i *Gesta danorum* pekar flerstädes i samma riktning som språket. Saxo visar ett svalt intresse för den danska kyrkan. Denna är i Saxos framställning skjuten åt sidan. Den berörs knappast mer än i den mån dess förhållande till staten fordrar det. Saxo uppmärksammar främst biskopstillsättningar. Dessa var i hans tid, då män ur Danmarks stora ätter tävlade om biskopsstolarna, lika mycket en politisk som en kyrklig fråga.

Ingen kyrkans man för heller ordet i Saxos framställning av de båda danska nationalhelgonens, Knut den heliges och Knut Lavards, historia. Saxo har känt och använt helgonlitteraturen från Odense om Knut den helige. Men man behöver inte läsa mycket av Saxos framställning för att bli slagen av hur fjärran Saxo stått de tankar, som besjälade de legendskrivande prästerna och munkarna i Odense. Knut den helige är, som Saxo tecknar honom, inte någon augustinsk eller pseudocypriansk »rex iustus»; hans historia inte som i legenderna någon kamp mellan »civitas Dei» och »civitas Diaboli». Knut den heliga är i Saxos framställning inte ens före sina sista stunder något kyrkans helgon. Han är endast den kraftfulle krigaren och danske kungen. Först i Saxos skildring av hans sista stunder och död blir Knuts fromhet en ledande tanke i hans framställning. Helgonet har förvandlats till en realistisk politiker, vars reformsträvanden är inriktade på ordnandet av kyrkans förhållande till staten och dess rent världsliga intressen. För Saxos Knut Lavard är helgonlegenden Ordinale S:ti Kanuti ducis et martyris en huvudkälla. Av Ordinalets helgonhertig har emellertid hos Saxo blivit än mindre kvar än av Odenselegendernas helgon Knut den helige. Saxo skildrar Knut Lavard som en vanlig politiker, en krigisk, dådlysten och tapper hjälte. Han har skyddat den danska sydgränsen mot vundernas härjningar, vidgat Danmarks område med Venderland och gått på vikingatåg i Österled. Saxo framhåller därjämte, att Knut Lavard varit en givmild, klok, rätträdig och trofast man, som oskyldig mördats av sina fiender. Men inte ett ord i hela skildringen av Knut Lavards liv och död låter läsaren ana, att han varit ett kyrkans helgon. Inte mer än många andra av de hjältar, som Saxo skildrar, har han gjort sig förtjänt att bli helgon. Först i framställningen av händelserna efter Knut Lavards död låter Saxo helgonglorian stråla kring det danska kungahusets stamfar. Men helgonglorian anges inte ens här som en följd av Knut Lavards liv eller död. Den

³ F. Blatt, Saxo, En Repræsentant for det 12. Århundredes Renæssance. Saxostudier 1975, s. 12.

⁴ Johannes Steenstrup, Saxo Grammaticus og den danske og svenske Oldtidshistorie. Arkiv för nordisk filologi 13, s. 107. Se även E. Kroman, Saxo og Overleveringen af hans værk, s. 24.

är en följd av den mångfald tecken och under, som inträffat efter hans död.⁵ Om Saxo varit en kyrkans man, domprost i Roskilde eller kanik i Lund, skulle han utan minsta tvivel gett en helt annan framställning av de båda danska nationalhelgonens historia.

I Gesta danorum finns ytterligare textställen, som är av betydelse för kunskapen om Saxo. Om Harald Hein skriver Saxo: »Harald hade endast tanke för gudstjänsten, han glömde sina egna lagars stränghet, lät lagen sova inför alla brott och kullkastade genom sin slappa eftergivenhet allt värn för lagens bud; han visste inte, att rättskaffens riksstyrelse behagar Gud mera än tom trosiver, och att ett strängt handhavande av rättvisan är honom kärare än överflödigt bön; herrans nåd vinnes snarare genom främjande av lagen än genom rökelse, straffade missgärningar vinna mera nåd för hans ögon än förkrossade hjärtan, han ser hellre brottet böjt än knäet krökt och älskar intet offer högre än försvaret av den fattiges frihet. Väl bör kungen taga sig an religionen, men stundom är det honom dock till större heder att ses på domaresätet än vid altarets fot. Detta insåg aldrig Harald; han utmärkte sig endast genom sin kärlek till kyrkan och religionen; han fann sig tålmodigt med de orättfärdigaste handlingar och höll endast ringa av vad han hade lovat. Brottet skänkte han inte blott nåd utan fritt spel; han gjorde landet lika fattigt på lag och rätt, som han lovat att göra det rikt.»⁶ Med rätta har J. M. Velschow sagt, att dessa ord till den grad strider mot den katolska kyrkans lära, att om en påvlig censor läst dem, skulle han utan tvivel uppfört Saxos danska historia bland förbjudna böcker.⁷ Liknande uttalanden, som står på gränsen till det för en den katolska kyrkans man tillåtna, förekommer även annorstädes i Gesta danorum.⁸ Härtill kommer att några av de många kärlekshistorier, som Saxo berättar, är anstötliga. Vid ett tillfälle har Saxo ett ordskifte av så anstötlig art, att Saxos båda senaste översättare vägrat att översätta det till danska. »Et par Vers (er) af et saa uhøvisk Indhold, at det er udeladt i Oversættelsen», skriver Jörgen Olrik.⁹ Även om frigjordheten vid omtalandet av sexuella förhållanden under 1200-talet varit lika stor eller större än i våra dagar, är det inte troligt, att en kyrkans man skulle tillåtit sig samma frihet som Saxo.¹⁰

För uppfattningen att Saxo inte tillhört det andliga ståndet kan slutligen anföras Sven Ågesens ord om Saxo. Sven Ågesen var inte en kyrkans man. Men han kallar Saxo sin vän och hirdbror. Gertz finner häri »et temmelig sikkert Bevis paa, at ogsaa Saxo i en viss Tid af sit liv har hørt med til Kongens Hirdmænd og været Kriger».¹⁰ Ordet hirdbror, »contubernalis meus», kan Sven Ågesen näppeligen ha använt om en »clericus» av andliga ståndet, en »præpositus», en »acolutus», en »canonicus», en »frater» i ett kloster eller en »magister».

Vem var då Saxo?

⁵ Curt Weibull, a. a., s. 91, 140.

⁶ Saxo, ed. Müller-Velschow, I, s. 572, ed. Olrik-Ræder, s. 318.

⁷ Saxo, ed. Müller-Velschow, II, s. CXXXVI. Samma uppfattning tidigare framförd av C. Molbech, Saxo Grammaticus. Nyt historisk Tidsskrift V, s. 106.

⁸ Exempel härför: Saxo, ed. Müller-Velschow, I, s. 608, 738; ed. Olrik-Ræder, s. 336, 413.

⁹ J. Olrik, Saksens Danesaga, I, s. 230.

¹⁰ M. Cl. Gertz, En ny Text af Sven Aggesons Værker, s. 197. Se även Kroman, a. a., s. 25.

3.

De någorlunda säkra uppgifterna till Saxos biografi är de i det föregående anförda: hans egna uppgifter i företalet till *Gesta danorum*, omnämmandet av honom i Sven Ågesens historia och i Absalons testamente. Härtill kommer vad som kan utläsas om Saxo ur hans historieverk. Det framgår av detta, att han har tillhört en i sin samtids Danmark känd släkt; han har på något sätt varit särskilt knuten till Själland; han har varit en utpräglad aristokrat. För det första talar hans ord i företalet: »Det är känt, att min far och far- eller morfar tillhört Valdemar II:s fars hird och troget deltagit i hans krig». I samma riktning pekar, att Sven Ågesen, som själv tillhörde en ledande släkt i dåtidens Danmark, Svend Trundsens släkt, kallar Saxo sin vän och hirdbror. Saxos anknytning till Själland framgår bland annat av de ensidigt själländska synpunkter, som han stundom anlägger i *Gesta danorum*, och den själländska, speciellt till Roskilde knutna tradition, som spåras i *Gesta danorum*. Saxo var ingen skåning. Hans ringaktning för »plebs», »vulgus», »multitudo», en grundton i hans skildring av åtskilliga händelser, röjer aristokraten. Alla andra uppgifter till Saxos biografi är och förblir sannolikheter. När det gäller en historieskrivare av Saxos rang och betydelse, kan det dock kanske vara berättigat, att ännu en gång söka fastställa vem Saxo sannolikt var. Något annat än sannolikhet står tyvärr inte att vinna i denna fråga. Källmaterialet är för svagt för något annat.

Utom de sex i det föregående omtalade Saxo finns i två källor ytterligare en Saxo, som levat på historieskrivaren Saxos tid.¹¹

Den ena källa, som omtalar denne Saxo, är Saxos egna *Gesta danorum*. I skildringen av det första skånska upproret år 1180 berättar Saxo om en sin namne Saxo. Han låter skånska stormän uppge, att denne Saxo varit kung Valdemar I:s ombudsman, fogde, i Skåne. Stormännen begärde av Absalon, skriver Saxo, att han skulle utverka, att kungen avsatte denne Saxo och tre andra ombudsmän, Åge, Sune och Esbern. De var inte infödda skåningar, sade stormännen; upproret hade utbrutit på grund av deras oförsynta framfart; det skulle ta slut, om dessa »utländska» ombudsmän ersattes med infödda.¹² Det skånska upproret är sålunda enligt den uppfattning, som Saxo tillägger skånska stormän, riktat mot kungens ombudsmän i Skåne. Saxo är en av dessa. Han nämns tillsammans med två medlemmar av Hvidesläkten och en Åge, som man förmodat även vara en Hvide.

¹¹ Ännu en Saxo, som var far till ärkebiskop Peter Saxeson (1224–1228) är känd. Utöver detta är emellertid intet känt om denne Saxo. Tanken att det skulle vara historieskrivaren kan sålunda inte bekräftas.

¹² Saxo, ed. Müller-Velschow, I, s. 936; ed. Olrik-Ræder, s. 527. Saxos berättelser om de skånska upproren är uppenbart tendentiösa. Något tvivel om att upproren var riktade mot Absalon kan inte råda. När han kallar Saxo och tre andra män för kungens ombudsmän och Själlandskrönikan säger dem vara Absalons, är det dock en möjlighet, att han inte far med direkt oriktiga uppgifter. Det nära vänskapsförhållandet mellan kungen och Absalon gör det möjligt, att de fyra männen kan ha varit bådadas ombudsmän i Skåne. Om de skånska upproren se min uppsats, *De skånska upproren 1180–1182*. Historisk tidskrift för Skåneland VII, s. 89.

Den andra källa, som omtalar denne Saxo, är Sjöllandskrönikan. Denna är ett kompilationsverk från tiden omkring år 1300. Författaren har känt och på åtskilliga ställen använt Saxos *Gesta danorum*. I fråga om det skånska upproret år 1180 har han emellertid inte godtagit Saxos framställning. Han har vrakat den. Till grund för sin framställning har han lagt en annan, nu förlorad äldre källa. »Causa hujus dissensionis fertur ita contigisse»; »hoc modo, ut supra dictum est, bellum in Anundælof contigisse», heter det i krönikan. Det är inte uteslutet, att denna Sjöllandskrönikans källa för det skånska upproret är samtida. Krönikan känner nämligen inte det andra skånska upproret. Den omtalar endast skåningarnas nederlag vid Annelöf och dettas följder.

Om det skånska upproret berättar Sjöllandskrönikan följande: Absalon hade satt sjölländska stormän, sin bror Esbern, sin kusin Sune, Ebbes son, Saxo, Thorberns son, och andra sina »familiales» till ombudsmän över de ärkebiskopliga godsens och skatterna. Skåningarna kunde svårligen fördrå detta och när dessa ombudsmän betungade dem med äckor, bröt upproret lös.¹³ Denne Saxo var sålunda enligt krönikan en Absalons ombudsman och en av hans »familiales». Detta ord, »familiales», kan betyda, att Saxo, och sålunda även Thorbern, tillhört samma familj, samma släkt som Absalon. Men det kan också betyda, att Saxo endast varit nära förbunden med Absalon, varit denne närstående. Den förra betydelsen är dock tydligen den i Sjöllandskrönikan avsedda. Ombudsmannen Saxo nämnes liksom i *Gesta danorum* tillsammans med Hvider, Esbern Snare, Absalons bror, och Sune Ebbesen, hans kusin, som en av Absalons »familiales».

Sjöllandskrönikan har utöver *Gesta danorum* en närmare uppgift om sin ombudsman Saxo. Den säger, att han var son till en Thorbern.

En Thorbern är känd från andra källor än Sjöllandskrönikan. Den lübeckiske historieskrivaren Arnold omtalar i sin *Chronica slavorum* en Dubernus och *Annales ryenses* en Thorbernus. Båda dessa källor uppger, att denne Thorbern stupat i ett krigståg år 1198 och var en bror till en Hvide, Peder Sunesen, Absalons efterträdare som biskop i Roskilde. Den Thorbern, som Arnold och *Annales ryenses* omtalar, är sålunda en Hvide, en son till Absalons kusin Sune Ebbesen. Något kronologiskt hinder finns inte för att denne Thorberns son Saxo var ombudsmannen i Skåne år 1180. Visserligen blir i så fall denne Thorbern kanske något gammal för att stupa i ett krigståg 1198. Men alla Hvidernas födelseår är osäkra eller helt okända.¹⁴

Även Saxo omtalar under 1100-talet på sju ställen en Thorbern eller Thorbjörn. Om han med dessa avser samme man eller, som Velschow anser, två Thorbern kan inte avgöras. En av dessa Thorbern, uppger han, är liksom ombudsmannen Saxo i Sjöllandskrönikan en sjölländare och en sjölländsk storman

¹³ *Vetus Chronica Sialandie. Scriptores minores historiae danicae medii ævi*, ed. M. Cl. Gertz, II, s. 52. Uppgiften om Harald Skreng, under 1183, är ett *Addit. vet.*

¹⁴ Arnold, *Chronica slavorum*, VI, 9. *Annales danici* ed. Ellen Jørgensen, s. 95. Endast för några av Hviderna känner man dödsåren. Thorberns far Sune Ebbesen dog enligt de danska annalerna något av åren 1186–1188. Om han nått samma ålder, 73 år, som sin kusin Absalon, skulle han vara född något av åren 1113–1115. Hans son Thorberns födelseår kan sålunda falla under senare delen av 1130-talet, Thorberns son, ombudsmannens Saxos under senare delen av 1150-talet.

och har deltagit i ett vendertåg år 1166. Saxo kallar honom »en av Själlands yppersta riddare» och visar en påfallande nära kännedom om hans hälsa. Under vendertåget år 1166, skriver han, »träffades han av en sten och blödde mycket från huvudet. Det vållade honom länge kroppsligt men och först sent och med svårighet återvann han sin hälsa». Velschow anser denne Thorbern utan tvivel vara en son till Sune Ebbesen.¹⁵ Det torde inte vara för djärvt, att liksom Velschow anta, att han är den samme som Själlandskrönikan säger vara ombudsmannen och den själländske stormannen Saxos far och enligt Arnold och Annales ryenses en Hvide.

4.

Uppgiften i Själlandskrönikan att ombudsmannen Saxo i Skåne, Thorberns son, var en Absalons »familiaris» och sålunda en Hvide bör sammanställas med vad Saxo i företalet till Gesta danorum säger om sig själv, sin far och farfar och med vad man i övrigt vet om Saxo.

Saxo skriver, att det är *känt*, att hans far och farfar deltagit i Valdemar II:s fars (Valdemar I:s) krig. Han nämner inte deras namn. Släkt- och självmedvetet utgår han från, att hans far och farfar varit kända i den krets i Danmark, som kunde väntas bli läsare av Gesta danorum. En eftervärld är sämre ställd. Den kan endast gissa, vilka som varit historieskrivaren Saxos far och farfar. Det ligger nära att gissa på den av Arnold och i Annales ryenses omtalade Thorbern och dennes far Sune Ebbesen.

Åtskilligt talar för att denna gissning kan vara berättigad. Sune Ebbesen och även hans son Thorbern, om denne är identisk med någon av de av Saxo omtalade Thorbern, har deltagit i Valdemar II:s fars krig. Historieskrivaren Saxo säger detsamma om sin far och farfar. Även dessa har deltagit i Valdemar II:s fars krig. Själlandskrönikans Saxo, Thorberns son, tillhör en i dåtidens Danmark känd släkt, Hviderna. Även historieskrivaren Saxo säger sig tillhöra en i dåtidens Danmark känd släkt. Själlandskrönikans Saxo är en själländsk stormann. Historieskrivaren Saxo är en »utlänning» i Skåne; av Gesta danorum kan utläsas, att han på något sätt varit särskilt knuten till Själland och att han varit en storman. Själlandskrönikans Saxo är en Absalons »familiaris». Historieskrivaren Saxo är en av Absalons hirdmän, hans sekreterare och upptecknaren av hans berättelser. Själlandskrönikans Saxo har varit en av Absalons ombudsmän i Skåne. Uppgiften kan väl förenas med att historieskrivaren Saxo varit en av Absalons hirdmän. Historieskrivaren Saxo visar sig i Gesta danorum ha en nära kunskap om två händelser i Skåne: ärkebiskopsskiftet i Lund år 1177 och de två skånska upproren åren 1180 och 1182. Händelser i Skåne beaktas inte allför ofta av Saxo, men dessa båda skildrar han i detalj och av de skånska upproren ger han en av hatfullt partitagande mot »plebs», »vulgus», »multitudo» och av nära nog personligt intresse färgad framställning. Detta ger åtminstone en antydning om att historieskrivaren Saxo kan vara samme man som Absalons ombudsman i Skåne.

¹⁵ Saxo, ed. Müller-Velschow, I, s. 799, 803, 869, 920, 936; ed. Olrik-Ræder, s. 452, 454, 487, 490, 527. Om Sune Ebbesen se registren i de båda Saxoupplagorna. Velschow, Saxo, I, s. 803, n. 1.

Slutligen och inte minst: Sjöllandskrönikans Thorbern är Saxos far. Historie-skrivaren Saxo visar sig ha en nära kännedom om en Thorbern, »en av Sjöllands främste riddare», och även om dennes hälsotillstånd, hans svåra sjuklighet och sent återvunna hälsa.

Den här gjorda sammanställningen av källorna visar överensstämmelse dem emellan. Ett vetenskapligt helt säkerställt svar på frågan om vem historieskrivaren Saxo var kan aldrig nås. Möjligheten, ja sannolikheten talar dock för att historieskrivaren Saxo är densamme som ombudsmannen Saxo. Han skulle således vara en Hvide. Absalon har använt en avlägsen släktmedlem, sin kusin Sune Ebbesens barnbarn Saxo, i dennes yngre år som sin ombudsman i Skåne och senare som sin sekreterare.¹⁶

Den här framlagda uppfattningen, att historieskrivaren Saxo sannolikt varit en Hvide, kan ytterligare stödjas. Den senare delen av *Gesta danorum* utmärkes av en rikt flödande Absalon- och Hvidetradition. Denna är så rikt flödande, att senare delen av *Gesta danorum* nära nog är mera Absalons och Hvidernas än Danmarks historia. Danmarks historia ses ur Absalons och Hvidernas synpunkt. Man har också stundom ansett, att *Gesta danorum* i denna del är Absalons memoarer. Ja, man har till och med trott sig i *Gesta danorum* höra Absalons djärva och myndiga stämma bakom Saxos ord. Man har inte ens dragit sig för att göra våld på Saxos text, »da det er sket for at genfremstille Absalons Frasagn i sin op-rindelige Form».¹⁷

Om Saxo varit en Hvide får denna rika Absalon- och Hvidetradition i *Gesta danorum* en långt naturligare förklaring än om han varit en alldaglig, för Absalon och Hvidesläkten främmande sekreterare. Om Saxo är en Hvide, en Absalons »familiaris», låter detta också bättre förstå hans stora kunskaper om och aldrig slappnande intresse för Absalon och Hviderna; likaledes hans partiska karaktäristik av och hans berättelser om ärkebiskop Eskil, som hyllat andra politiska och kyrkliga ideal än Absalon och slutligen, att han i Absalon skapat en idealgestalt av en 1100-talets biskop i Roskilde och ärkebiskop av Lund. Det ligger en tendens i släkttradition och idealskapande att i ljusa färger teckna släktens och idealgestaltens gärning och betydelse. Så har skett i Saxos framställning av Absalon och Hviderna. Denna uppfattning av Saxos framställning bekräftas av Sven Ågesen. Denne, en Absalons samtida, nämner i sin framställning av Valdemar I:s och Knut den VI:s historia inte ens Absalons namn, inte heller någon av Hvidernas. Han lovprisar dessa båda kungar och tillskriver dem samma bedrifter som Saxo tillskriver Absalon. Valdemar I, och inte Absalon, har enligt Sven Ågesen tillfullo säkrat Danmarks gränser mot de vilda vänderna. Knut VI, och inte Absalon, har tvingat hertig Bugislav till skattskyldighet och länshyllning. Dessa kungar, och inte som hos Saxo Absalon och Hviderna, är i Sven Ågesens fram-

¹⁶ Redan när jag för sextio år sedan skrev uppsatsen *De skånska upproren 1180–1182*, *Historisk tidskrift för Skåneland VII*, 1918, s. 89, fann jag troligt, att Saxo var den man, som han själv och Sjöllandskrönikan omtalar som ombudsman i Skåne. Jag förvärvade en meningsfrände i Erik Arup. Denne skrev i sin *Danmarks historia*, 1925, s. 246, att Saxo antagligen varit Absalons ombudsman i Skåne.

¹⁷ *Saksnes Danesaga 1076–1157*, översat af Jørgen Olrik, s. 43.

ställning Danmarks ledande män och krigshjältar. Sven Ågesen, ärkebiskop Eskils brorson, har en från Saxo, sannolikt en Hvide och barnbarn till ärkebiskop Absalons kusin, vitt skild uppfattning om vilka som i deras samtid varit Danmarks ledande män och krigshjältar.¹⁸ De bedrifter, som Sven Ågesen tillskriver de båda kungarna, är grundvalarna för den idealgestalt, som Saxo skapat av Absalon. Sven Ågesen sätter i tvivelsmål själva grundvalarna för denna.

5.

Med stor säkerhet synes mig följande kunna fastställas om Saxo och Gesta danorum: Saxo är ingen »domprost», ingen »kanik», ingen »magister», ingen kyrkans man. Saxo är en själländare; han har tillhört en i sin tids Danmark känd släkt; hans far och farfar har varit män i Valdemar II:s fars hird; han är en aristokrat och en ärkebiskop Absalons hirdman och sekreterare; han är en lärd historiker med litterära ambitioner; han har för sitt historieverk samlat och utnyttjat danska hjältedikter, danska och isländska sägner, äldre historieskrivning och Absalons berättelser om vad denne själv och andra utträttat. Sven Ågesen, som själv tillhört en av Danmarks förnämsta släkter och deltagit i vendertåg, kallar honom sin vän och hirdbror. En lärd, krigsglad aristokrat för ordet i hela Saxos historieverk. Detta »genlyder af Vaabengny og Kampglæde fra den første Bog til den siste» (Carl S. Petersen).

Med viss sannolikhet har Saxo tillhört samma släkt som Absalon, varit en Hvide. I yngre år har han varit Absalons ombudsman i Skåne år 1180. Om så är fallet, kommer mycket i hans historieverk, i Gesta danorum, i nytt ljus.

¹⁸ Se härom min uppsats Knytlingasagan och Saxo. Scandia 43, 1976, s. 26.

Zusammenfassung:

WER WAR SAXO?

Die Geschichtsforschung hat sozusagen immer geglaubt, der Historiker Saxo sei einer von den sechs gleichnamigen seiner Zeitgenossen gewesen, die alle dem geistlichen Stand angehörten. Aber sowohl Sprache wie Inhalt in Saxos Geschichtswerk, den Gesta danorum, sprechen dagegen, dass Saxo ein Mann des geistlichen Standes gewesen ist. Saxos Sprache erinnert in keiner Weise an die der Bibel. Auch führt kein Mann der Kirche je das Wort in seiner Darstellung der Geschichte von den beiden Nationalheiligen Knut dem Heiligen und Knut Lavard.

Saxo hat in den Gesta danorum die beiden Legenden von den beiden Heiligen benutzt, aber keiner der Heiligen ist in Saxos Darstellung ein augustinischer oder pseudocyprianischer »rex iustus«, wie es in den Legenden der Fall ist; auch ist ihr Leben kein Kampf zwischen »civitas Dei« und »civitas Diaboli«. Beide werden als Realpolitiker dargestellt, als tapfere, tatenlustige Krieger. Die Gesta danorum enthalten ausserdem Aussagen, die im Widerspruch zur katholischen Lehre stehen, oder auf der Grenze des für einen katholischen Geistlichen erlaubten. Einige der Liebesaffären in den Gesta danorum sind dazu so anstössig und obszön, dass ein Mann der Kirche sie kaum niedergeschrieben haben kann. Schliesslich: Saxos Zeitgenosse, der Historiker Sven Ågesen, nennt Saxo seinen Freund und »hirdbroder«. Sven Ågesen gehörte nicht dem geistlichen Stand an, und die

Bezeichnung »contubernalis meus«, die er für Saxo gebraucht, kann er kaum für einen »præpositus« oder irgendein anderes Mitglied des geistlichen Standes angewandt haben. Saxo war kein Mann der dänischen Kirche.

Ausser den sechs Saxos, den sechs Geistlichen, wird in den Gesta danorum und der Seelandchronik noch ein Saxo genannt. Dieser Saxo ist 1180 Erzbischof Absalons »procurator«, Vogt, in Schonen. Beide Quellen erwähnen ihn zusammen mit Mitgliedern des Hvidegeschlechts, und die Seelandchronik sagt ausdrücklich, dass er ein »familiaris« von Erzbischof Absalon gewesen sei, also ein Hvide. Sowohl der Vogt wie der Historiker Saxo sind Seeländer; beide gehören bekannten Geschlechtern im damaligen Dänemark an; beider Väter und Grossväter haben an den Kriegen Waldemars I. teilgenommen; vom Vogt wird gesagt, dass er ein Aristokrat, Sohn eines Thorberns, gewesen sei, und der Historiker tritt in seinem Geschichtswerk als ausgeprägter Aristokrat auf; der Vogt ist ein »familiaris« von Absalon; die Angabe lässt sich gut mit der Tatsache vereinen, dass der Historiker Absalons Gefolgsmann (hirdman) ist; der Historiker Saxo ist gut orientiert über einen Thorbern – »einer von Seelands allerbesten Rittern«, sagt er – über seinen Gesundheitszustand, seine schwere Krankheit und erst spät wiedergewonnene Gesundheit. Hinzu kommt folgendes: der Historiker Saxo gibt eine von eingehender Kenntnis und persönlichem Interesse gefärbte Darstellung des Erzbischofwechsels in Lund im Jahr 1177 und den schonischen Aufständen 1180 und 1182. Dies deutet zumindest an, dass der Historiker Saxo derselbe Mann sein kann wie der Vogt Saxo in Schonen.

Möglich, ja sogar wahrscheinlich ist, dass der Historiker Saxo derselbe Mann ist wie der Vogt Saxo in den Gesta danorum und in der Seelandchronik. Er würde somit ein Hvide sein. Wenn Saxo ein Hvide ist, ein »familiaris« von Absalon, versteht man besser, dass er so gut über Absalon und das Hvidegeschlecht orientiert ist und dass sein Interesse für beide nie nachlässt. Weiterhin würde man seine partiische Charakteristik von Erzbischof Eskil und seine Erzählungen über ihn besser verstehen, waren doch Eskils und Absalons politische und kirchliche Ideale von verschiedener Art. Verständlich wäre dann auch, dass er mit Absalon eine Idealgestalt von einem Bischof in Roskilde und einem Erzbischof von Lund im 12. Jahrhundert geschaffen hat.

Wenn Saxo demselben Geschlecht angehört hat wie Absalon, also ein Hvide war, wird vieles in seinem Geschichtswerk, den Gesta danorum, in ein neues Licht gerückt. Unter anderem wird die Frage aktuell: In welchem Ausmass ist Saxos Darstellung von Absalon und dessen Lebenswerk wissenschaftlich annehmbar?